

zolta, véste, mintázta azokat a legkülönbözőbb megjelenésükben. A kerek szobron és reliefeken kívül különösen kerámiaművein látjuk ennek az érdeklődésnek szép nyomát, egyben igen fejlett rajzi és kompozíciós érzékét. Rajzi kulturáltsága nemcsak a gyorsan múltó pillanathelyzetek megörökítését segíti, hanem nagyobb, sok gondolati és érzelmi tartalmat sűrítő témáinak megfogalmazását is. És ezen a területen ismét találkozunk egy Bartókra utaló munkájával, a Cantata Profana szarvasainak mázas kancsón történt megörökítésével. Bár szerepelt már kiállításon ez a kerámia, mestere mégis csak kísérletnek tekinti, a probléma első számon tartható felvetésének. A végső megoldás hátra van, de gondolata benne él, s realizálódását várja. Úgy érzi, plakettjével sem fejezett még ki mindent a benne élő Bartók-képből. Mint ahogy több más itthoni és külföldi képzőművész is tovább érleli, magában hordja még a Bartók inspirálta gondolatokat, s így egyre bővül a Bartók-ikonográfia köre.

BAKI MIKLÓS

ISMERJÜK-E BARTÓK ÉLETMŰVÉT?

Van a művészeti életnek egy úgyszólván csalhatatlan szeizmográfja, s ez az idő. Műveknek, életműveknek értékét az eltelt idő bizonyítja legjobban, az az idő, mely a megalkotástól napjainkig eltelik. (Igaz, hogy voltak, akiket valósággal ki kellett ásni a feledésből, de pusztán az a tény, hogy ismét a napvilágra kerültek, hogy sokszor évszázadok múltán ismét megállják a helyüket egy megváltozott világban, tehát ismét bevonultak a hangversenyéletbe, bizonyítja értékállóságukat.)

Húsz év nem nagy idő, de elegendő ahhoz, hogy az egykorúak sokszor elfogult és csalóka ítéletével szemben maradandóbb értékelés alakuljon ki: egy szerényebb láng kialudjék, vagy a kortársak által még sokra tartott mű elveszítse minden vonzóerejét, a jó munkák, az értékes munkák viszont az idő múltán egyre nyerne, hatásuk mind nagyobb lesz, s a kor — magára ismervén bennük — elfogadja, magáénak vallja őket.

Bartóknak is ezt a próbát kellett kiállania. Műveinek sorsa éppen fordítottja a tiszavirág-életű, a közönség igényeit szolgai módon kielégítő kompozícióknak: a meg nem értés, gáncsoskodás bénító gyűrűjéből mindjobban kiszabadulva, pályája egyre magasabbra ível, s híveinek száma ma már megsokszorozódott. Világszerte korának egyik vezető komponistáját, ha nem éppen a legnagyobb zenei géniuszát látják benne. Művei mindenütt felcsendülnek, ahol fejlett hangversenyélet van, kultusza növekszik. Mégis kérdés, hogy vajon azok a művek, melyeket a világ legjobb előadói megszólaltatnak, mind autentikusak-e, megfelelnek-e minden részletükben Bartók elképzelésének, szándékának.

Ez a probléma nem egyedülálló, nemcsak Bartók műveivel kapcsolatos. Van már egy évszázada, hogy felismerték megoldásának szükségességét. A zenetörténet művelésének fellendülése idején, a XIX. században a zenetörténészek megkezdték a nagy szerzők életművének sajtó alá rendezését, hogy ezekkel a gondos filológiai munkával előkészített, teljességre törekvő *összkiadásokkal* rögzítsék a hiteles zenei szövegeket. Így születtek a nagy Händel-, Bach-, Beethoven-, Palestrina stb. *összkiadások*. Szükséges volt ez a munka, mert az évtizedek folyamán sokféle kiadás látott napvilágot, és a sokféle kiadással sokféle változat született kisebb-nagyobb eltéréssel a kiadók hanyagsága, kalózkidadások, lelkiismeretlen közreadók torzításai folytán. Vissza kellett tehát térni az ősforráshoz: a kéziratokhoz, vagy a leghibátlanabb (még a szerző ellenőrzése alatt készült) első kiadásokhoz, hogy a valódi, a szerző elképzelésének megfelelő zenei szöveghez jussanak. Ezenfelül az egész életmű sajtó alá rendezésénél a teljességre törekvés folytán lehetőség nyílt olyan kéziratok első kiadására is, melyeket a korábbi kutatók nem találtak meg, ill. csekélyebb értékük miatt csak most kerültek első ízben publikálásra.

Az hihetnének, hogy korunk zeneszerzőinek műveivel kapcsolatban már nem merülhetnek fel hasonló problémák. Nem így van.

Már D. Dille professzor, a neves belga Bartók-kutató rámutatott arra, hogy Bartók végleges alakja nem minden esetben állapítható meg egykönnyen, és a probléma kielégítő megoldása csak több kézirat és nyomtatott kotta (többek közt Bartók saját, nyomtatott, de bejegyzéseivel, korrekcióival ellátott példányainak) egybevetése alapján, gondos zenefilológiai munkával lehetséges.

Van olyan eset, amikor csak kevés a különböző kéziratokból, ill. nyomtatványokból adódó variánsok száma, és a változtatások is egyértelműek, vagy a vég-

leges szöveg — a legmegnyugtatóbb módon — magának Bartóknak kiigazításaiból, változtatásaiból áll elénk.

Van olyan eset, amikor csak kevés a különböző kéziratokból, ill. nyomtatványokból adódó variánsok száma, és a változtatások is egyértelműek, vagy a végleges szöveg — a legmegnyugtatóbb módon — magának Bartóknak kiigazításaiból, változtatásaiból áll elénk.

Vizsont még ilyen esetben is előfordul, hogy — mint például a *Kékszakkallú herceg vára* c. opera esetében — olyan eltérésekre akadunk, melyeknek homályos az eredetük. Ugyanis az énekszólamot megkönnyítendő az eredetitől eltérő (s valljuk be, nem is mindig szerencsésen eltérő) dallammeneteket találunk, melyek lehetséges, hogy Bartók akarata ellenére kerültek a színház partitúrájába.

Nagyon nehéz eldönteni, hogy a *Fából faragott királyfi* c. táncjátékból hangverseny-előadásra készült szvit esetében a két változat közül melyik tekinthető véglegesnek, és hogy egyáltalán létezik-e ilyen szvit, vagy ez csupán terv maradt. Annak ugyanis, hogy Bartók a partitúrát elkészítette volna, semmi nyoma sincs.

De maga a táncjáték sem problémamentes. Bartók saját, nyomtatott példányán olyan rövidítések vannak, melyek nem szerepelnek a forgalomban levő kottán. Operaházunk partitúrájában hangszerelési módosításokra, egy 3 ütemből álló új dallamra bukkanunk stb. Hogy az operaházi vezérkönyv húzásai Bartók tudtával, ill. beleegyezésével történtek-e, azt szintén jó volna tudni.

A II. zongoraversenynél megállapítható, hogy a zsebpartitúra és a kétzongorás átirat olyan változtatásokat tartalmaz, melyekről a nagypartitúra (Bartók saját kéziratának fotója) még nem tud.

Az első két vonósnégyes metronómjelzéseit Bartók utólag módosította, az új kiadásokba azonban ezek nem kerültek bele.

Saját kutatásaink során kiderült, hogy *A csodálatos mandarin* — mely kétségkívül egyik főműve Bartóknak —, szintén problematikus. A ma ismert megfogalmazás előtt létezett egy korábbi, 1919-ből származó változat is. A II. változat, mely mint négykezes zongorakivonat kinyomtatásra került, nem mindenben egyezik a bécsi Universalnál megjelent nagypartitúra és zsebpartitúra zenei szövegével, melyek ezek szerint egy harmadik változatot képviselnek. Továbbá az Operaház karmesteri példányán ettől a III. változattól eltérő (részben további, részben kevesebb) húzás található. A pantomim fináléjából is kettő áll rendelkezésünkre, s bár Bartók az utóbbit nyilván azért komponálta, hogy a befejezés tömörebb legyen, kérdés, hogy helyes-e a korábbi fináléről elfeledkeznünk. Ezenkívül a különböző példányokban előforduló szép számú sajtóhiba és kisebb eltérés szintén arra int, hogy *A csodálatos mandarin* zenei szövege alaposabb revideálásra szorul.

Talán ebből a kevésből is látható, hogy Bartók szellemi hagyatéka érdekében még nem tettünk meg mindent. Sürgős szükség lenne az itthon és külföldön található kéziratok és nyomtatványok összegyűjtésére, ill. számbavételére és végleges, hibátlan, filológiai pontosságot és hiteles Bartók-szövegeket megállapítására, hiszen hiteles Bartók-tolmácsolás el sem képzelhető hiteles Bartók-kiadványok nélkül.

Az eltelt húsz esztendő igazolta Bartók életművét, Bartók műveinek esztétikai értékét, jelentőségükről a kételkedőket is meggyőzhette. Most rajtunk a sor, hogy ez az életmű tisztán és a maga valóságában álljon előttünk.

NIRSCHY OTT AURÉL